

его не существует», — как натужно выразился М. Уэльбек, кумир офісного планктона.

Хотя это напоминает старую одесскую песню, написанную много раньше: «Счастья нет, нет, нет, и монет нет, нет». А еще раньше: «На свете счастья нет, но есть покой и воля», которых, к сожалению, тоже нет.

Ольга НОВИЦЬКА

кандидат мистецтвознавства, доцент (Івано-Франківськ)

ПІЗНЬОБАРОКОВА ПЛАСТИКА ІОАННА ПІНЗЕЛЯ Українська культурна спадщина і європейський контекст

Творчість Іоанна Георга Пінзеля — неповторне й унікальне мистецьке явище української культури доби пізнього бароко, що володіє своєрідною вишуканою експресією форм й багатством пластичного декору. Спадщина українського бароко, створена силами закордонних та місцевих зодчих і скульпторів, зазнала значних руйнувань і збитків. Архітектурні барокові пам'ятки на території Галичини втрачені переважно упродовж ХХ ст., внаслідок двох світових воєн та складних суспільно-політичних подій. Врятовані від знищення твори видатного скульптора — неповторні й виразні зразки естетики українського бароко. Творчий доробок майстра ще повністю не розкритий, значна кількість творів потребує реставрації та точнішої атрибуції, однак повернення його творчості — важливий крок до збереження культурної спадщини України й світу.

Простежено культурні й соціальні процеси, що відбувалися у ХVІІІ ст. на теренах Галичини, духовну та політичну атмосферу Європи ХVІІ–ХVІІІ ст., на тлі якої розвинулася скульптурна пластика Пінзеля. Зроблено аналіз найбільш достовірних гіпотез про походження Пінзеля та джерела й витоки його творчості. Творчий шлях Пінзеля показано у тісному взаємозв'язку із діяльністю архітектора Бернарда Імеретина.

Аналізуються чинники, що позначилися на формуванні особливостей пластики Пінзеля. Українська культура ХVІІ–ХVІІІ ст. розвивалась на межі Сходу й Заходу. Географічне положення на тогочасній карті забезпечувало їй органічне входження у західноєвропейський контекст, проте не відривало від східнослов'янського куль-

турного надбання. Засвоюючи й трансформуючи елементи культури західної, вона поєднувала їх з візантійською мистецькою традицією та народною культурою. Експресія зображальних форм, містично-аскетичне трактування персонажів в українському середньовічному мистецтві склалися під впливом ісихазму — явища, характерного для східнохристиянського світу.

Сприйняття Пінзелем традицій візантизму та застосування їх в досягненнях західноєвропейського бароко. У системі творчого мислення в українському мистецтві поєднувалися відгомони культури античної Греції, ортодоксального християнства Візантії та західноєвропейського бароко. Візантійська мистецька традиція та культура бароко за своєю ідейно-філософською основою та формально-образною мовою — два полярно протилежних світи. Взаємодія їх на певному ґрунті й у певному часі сприяла появі у мистецтві окремих народів нових явищ, цікавих і несподіваних щодо інтерпретації сюжетів, іконографії та формальної мови. Ця взаємодія в українському мистецтві стала можливою завдяки демократичному, а подекуди суто народному характеру трактування в українській середньовічній культурі іконографічних канонів, природної модифікації їх в руслі традицій національної культури.

Українське бароко відноситься до буржуазно-протестантської течії європейського бароко. Просвітительські й демократичні риси українського бароко були зумовлені конкретними історичними подіями: боротьбою проти католицизму й уніатства, антифеодальними козацькими рухами, що орієнтувало мистецтво на розв'язання суспільно-національних питань. Українське бароко увібрало в себе увесь багатий досвід європейського мистецтва, примхливо об'єднавши його з власними естетичними засадами.

Пінзельська пізньобарокова пластика, сформована під впливом цих тенденцій та будучи явищем унікальним, яскравим та стилєво цільним, є джерелом для розуміння ідейних та стилістичних коренів розвитку української барокової скульптури, її взаємозв'язку з європейським мистецтвом.

Бароко як відкритий тип культури, як мистецтво, що мало достатньо великий ступінь свободи, беручи до уваги високе ієрархічне положення Біблії, використовувало її сюжети та персонажі, але вони зазнавали певних модифікацій з метою наблизитися до сучасності, виявити приховані значення. Біблія живила мистецтво бароко і сама підлягала художній обробці. Тому характерні засоби виразності та пластична мова у скульптурі бароко — організація сюжету через

алегоричні й символічні образи. Символ стає організуючим центром художнього твору, перевищує своїм значенням сюжет та персонажів. Він є основною конструкцією композиції, визначає й забезпечує архітектоніку форм, створює змістовну глибину образу. Розкриття змісту євангельських подій у художньому творі відбувалось через злиття художніх й сакральних цінностей, що переносить їх у іншу площину. Символічна й алегорична мова бароко майстерно застосована Пінзелем та його послідовниками в моделюванні форм панегіричних та епітафійних композицій, у грі різких контрастів світла і тіні.

У вітварях костелів м. Городенки та с. Годовиці Львівської області Пінзель створив свій символічний ряд алегоричних постатей, типово барокову конструкцію: згортання кількох епізодів Євангелія в одному образі. Вітварі роботи Пінзеля являли собою своєрідне театралізоване дійство: не переказ євангельських текстів, а їх трансформацію через творчу манеру майстра, сконцентровану в жесті, позі, виразі обличчя.

Для українського бароко характерним є проникнення в церковне мистецтво наївної й радісної народної релігійності, з її поліхромією та простодушністю образів. Ідейні та стилістичні збіги творчості Пінзеля з народними фольклорними традиціями також є помітними. Зокрема вибір матеріалу для творчості — дерево. У Пінзеля та його послідовників технічні особливості дерева підкреслені, вони стали одним із засобів художньої мови.

Однією з характерних рис бароко є поліфонізм тем. Популярною була тема самозречення, захисту та героїзму внаслідок недавніх воєнних подій. Звідси часто повторювані у творчості Пінзеля сюжети «Жертвоприношення Авраама», «Самсон, що роздирає пащу лева», «Архангел Михаїл» та «Юрій Змієборець», відомі зі Львова, Бучача, Монастирська, Городенки, Годовиці. Представники барокових шкіл виробили цілий арсенал алегорій, що уособлювали поняття честі, хоробрості, жертвовності, набожності та застосовувались у панегіричній та сакральній скульптурі. Можемо також спостерігати сплав образної системи Біблії з античною міфологією.

Творчість майстра на Галицьких землях можна поділити на три періоди: ранній (1740-ті), середній (співпраця з Б. Меретином у 1750–1758 рр.) та пізній (1759–1761 рр.).

Перші відомі роботи митця позначені менш вираженою експресією жестів та міміки. Спостерігаємо більше слідування за зразками західноєвропейського бароко. Однак уже в ранніх бучацьких творах присутній властивий Пінзелю глибокий психологізм образів. Зокрема в скульптурах Св. Вікентія та Франциска Борджія (поча-

ток 1750-х рр.), що вважаються в його творчості перехідною ланкою до більш зрілих пластично й психологічно виразних скульптур.

В процесі сприйняття досягнень місцевих майстрів барокова пластика в творчості Пінзеля набула своєїрідної інтерпретації та алегоричної модифікації образів античної міфології та біблійних сюжетів. На формах перш за все позначилися властивості використовуваного матеріалу — дерева й каменю. До цього періоду творчості відносяться кам'яні скульптури Яна Непомука та Богоматері, встановлені в околицях Бучача (не збережені) та п'ять вітварів для Городенківського костелу оо. Місіонерів.

Творчість Пінзеля кінця 1750-х — початку 1760-х рр. характеризується рухом, емоційною міццю, вражає експресивністю, життєствердженням, неймовірною натхненністю образів, декоративністю та динамізмом. Класичними взірцями творчості майстра цього періоду є скульптури для кафедри Св. Юра у Львові, великий вітвар для костелу с. Годовиці та вітварі Богоматері, Христа, Св. Антонія та Св. Миколая для костелу у м. Монастирська. Завдяки високому рівню майстерності скульптора та творчій активності місцевих майстрів особистий творчий почерк Пінзеля розвинувся у цілу скульптурну школу. Його майстерність була продовжена у творчості близько сорока послідовників — серед них відомі представники львівської барокової школи брати Матвій і Петро Полейовські, Франциск Оленьський, Іван Оборощкий, Михайло Філевич.

Монументальна релігійна скульптурна спадщина Іоанна Пінзеля є важливою культурною цінністю, що свідчить про європейськість українського мистецтва й вимагає ще чимало серйозних наукових досліджень. Завершене й цілісне вивчення творчості Пінзеля сприятиме глибшому пізнанню національної культурної спадщини.

Любовь ОВДИЕНКО

*стафшій научный сотрудник Института
социальной и политической психологии АПН Украины*

ОБРАЗОВАНИЕ ФИЛОСОФИИ ИСКУССТВА

Казалось бы, нет ничего проще, чем, аналитически разделив, провозгласить тему по некогда модным «лекалам»: «Образование. Философия. Искусство» («Партия. Ленин. Комсомол», «Мировоззрение. Практика. Человек» и т. д.). Рассудительно объяснив, что искус-